

ԱՐՇԱՆՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵՆԸ

ՕՐԵՂԻՐ ՔԵՂ ԷՔԵԿԸՆ, ԲԵՆԵՍԻՐԵԿԸՆ ԵՒ ԵՈՒՆԻՏԵՐԵԿԸՆ

ԿՈՍՏԱՆՆԱՊՈԼԻՍ

8 Յունիս

Տէրութեան շրջանուր Եւսթիւստի կոչւած, աս առաւօտ Աղէքսանդրիայէն եկաւ. դիւ չենք գիտեր թէ ինչ գրված է բերած թղթերուն մէջ. այսքան իմացանք որ հաճութիւն տրվեր է փաշան բարձրագոյն Իրանը հրամայած պայմանները ընդունելու, ու նաւահանդէսը ետ դարձրելու:

— Վեհափառ Արքան, Ֆերիզ Թեման աստիճանի նշանը շնորհեց, Ս. Հօգա հաղարարեալին՝ Նզիւտտի ընդհանրական զօնաօլին անգրիւցաց տէրութեան կողմանէ, որ դեռ աս քաղաքն է:

— Սարիմ էֆենտին, որու յանձնարարած էր մօտերը՝ Արքայու թէֆտէրտարութիւնը, ամսուս 2 ին Պարսկաստանէն դալով, ուր տեղ դեսպանութեան խորհրդով էր Բարձրագոյն Իրանը կողմնէ, հետեւալ օրը այցելութիւն գնաց մեծամեծ պաշտօնատարներուն որոնք պատուով ընդունելին զինքը: Յիշեալ գործակալը՝ ճամբու պատրաստութիւն կը տեսնայ որ ժամ առաջ երթայ իր պաշտօնին հոգ տանի:

— Բանի մը ատեն է որ հանքային ածուխ (դաշ քեօմիւրի մը մատեն) գտնուեցաւ հերակլիա (Լըէյլի) ըսված տեղը որ Տաճկաստանի համար՝ նոր աղբիւր մըն է հարստութեան: Հիմըկու հիմա 2,000 դանո ք 4 միլիոն լիտր ածուխ հաներ պատրաստելու են որ նաւը պիտի բււրցընեն, թէ որ եղանակը արգելք մը չըլլայ: Աս նոր գտնուած ածուխին տեսակը՝ շատ անշիւ երեցաւ տեսնողներուն, ու ամենեւին չեն երկբայի որ շատ աղէկ պիտի գործածվի:

ԲԵՆԵՍԻՐԵԿԸՆ

Բարոյալան սլաութութիւն:

Միքէլ ու Լուսովիկոս՝ երկու պարկէշտ տղաք էին, ու պզտիկուց ի վեր անանկ բարեկամութիւն մը հաստատած էին մէջերնին որ ամենեւին իրարմէ չէին զատուէր. տուններնին ալ մօտ ըլլալով մէկըմէկու՝ մէկտեղ զպրատուն կերթային ու մէկտեղ տուն կը դառնային: Երբոր մեծցան ու իրր 13 տարեկան եղան, իրենց աղքատ ծնողքը ուղեցին որ մէկ արհեստով սորվին աստիճ ու օգնութիւն ընեն իրենց ծերութեանը: Բայց աս երկու տղանք կը փափաքէին որ ի միասին մէկ վարպետի մը քով ըլլան. բայց չի գտնուելով մէկը որ երկուքն ալ մէկէն քով առնէ, հարկ եղաւ որ բաժնուին մէկըմէկէ ու զատ զատ մարդու քով մանան:

Եւ չի օրերը՝ ամեն տաւառ մէկ տեղ կը կեցային տընեն ու իրիկունալ մէկ տեղ կը դառնային. կիրակի օրերը

— Անցածները՝ քանի մը խումարաղ իրենց ընկերներէն մէկը սպաննելով՝ Հասիպ էֆենտի տնուն (ինչպէս որ լսած ենք) բռնուր ու բանտը դրվեր էին: Սոտ օրերէս վճիռ եղաւ, ու աս բանտարկեալները թին (քիւրէկը) խրկովեցան. որոնց մէջէն Նաֆիս պէյ անունով մէկը ու իր տղան, որոնք աս սպանութիւնը ըրած են, եօթը տարի պիտի կենան. ու իրենց չարութեանը գործակից հինգ ընկերներուն մէկը՝ հինգ տարի, ու միւս չորսը՝ իրեք տարի մնալու են հին: Աս կից դատ հրաման եղաւ որ աս չարագործները ամ մէնը մէկէն, 30 հազար դուռուշ հատուցանեն իրենց սպաննած մարդուն ընտանեացը:

Թէպէտ ասոնք մահապաշտ էին, իրենց յանցանքին նայելով. բայց գիտնալ պէտք է որ ըստ ըրում տաճկաց օրէնքը հրաման չունի որ մարդասպան մը ստակով վճարելէն ետեւ արեան գինը՝ մեռնելու ալ դատապարտովի, ասոր համար լաւ համարեցան դատաւորները՝ սպանված մարդուն զաւակացը օգուտը ուղեղով, անանկ վճիռ մը տալ որ ան խեղճ որ բերուն օգնութիւն մը ըլլայ:

— Բաղաքիս կառավարիչները շատ չարագործ մարդիկ բռնեցին աս օրերս, որոնց հետեւ էին անոնք ալ որ անցած ամբարշտ մէջ շատ գողութիւններ ըրած էին Պողոսեղի գեղերը: Բայց դեռ չազատեցաւ քաղաքը աս անդգամներուն ձեռքէն. երեկ չէ առջի գիշեր՝ քանի մը գողութիւն եղաւ Պէյդուլի մէջ:

ԶԱՐԻՌՆԻՒՆ

17 Յունիս

Նորին Վեհափառութեան ծաղկահատակ Սուլ-

պատարագ տեսնալէն ետքը՝ քանի մը ժամ կը պտրտէին քաղաքէն դուրս, կամ իրենց մէկ սովորական բայց համեստ զբօսանքին կերթային. ու երկուքնին ալ շատ կը ցաւէին թէ որ հարկաւոր գործ մը պատահելով իրարմէ զատուէին: Բայց քիչ մը ատեն անցնելէն ետքը՝ սկսաւ Լուսովիկոսը պաղութիւն մը ցուցնել. երբեմն ալ կիրակի օրերը իր ընկերին հետ ժուռ գալ չէր երթար, քանի որ թէ իր վարպետը տեղ խրկած էր զինքը: Բարի Միքէլը շատ կը ցաւէր որ իր բարեկամը հոգ չունէր ընալ իր հետը չըլլալուն վրա, ու կը արտաքին երբոր կը տեսնար որ իրիկները ուրիշ տղա մը հետ ընկերացած տուն կը դառնար Լուսովիկոսը ու անանկ խօսքեր կը խօսէին մէկըմէկու հետ՝ որու համար շատ անգամ լսած էր թէ անվայելու են, ու պարկէշտ տղայոց չէ վայելէր որ անանկ խօսքեր բերաններն անեն:

Սերճապէս մէկ շարք իրիկուն մը, երբոր Լուսովիկոսը ու ուրիշ ընկեր մը հրաւիրեցին ինքը որ պանդոկ (լոստարիա) մը մտնայ. պաղեցաւ մնաց ու ինչ ընելիքը չեգիտնալով չի կրցաւ չէ ըսել, Հաղիւ թէնքս

Թան ԼՊՏՈՒՎ, ՍԷՆՈՒՍ մեծազօր ինքնակալին՝ իր հպատակներուն վրա հասարակապէս ունեցած բարեգութ մարդասիրութիւնը ու հայկազնեան բարեմիտ տղային համար մասնաւոր խնամքը, թէպէտ անք տկար երախտադիտութեանը ու հրատարակութեանը կարօտութիւն չունի ամենեւին, որովհետեւ լուսավայլ արեւի պէս, Վ. Վ. մարդասիրական ճառագայթները անդադար կը լուսաւորեն, (ամանեան քաղցր կառավարութեան տակը եղած զանազան ժողովուրդները: Բայց և այնպէս երախտագէտ սիրտ մը, որ կարողութիւն չունի ուրիշ բանով մը անխճալի շնորհագրութիւնը յայտնել իր վեհափառ Տիրոջը, կը պարտաւորի շքերմեռանդ աղջիկով ու օրհնութիւններով անոր մարդասիրութիւնը գիշեր ցորեկ վառաւորել, խնդրելով երկնաւոր Թագաւորէն, որ բաղմատեսակ երջանկութիւններով բարեբաղդ ու երկան օրեր շնորհէ իր մեծազօր բարեբարին անոր ողորմած սրտին փափագանացը համեմատ: Ահա ասանկ է ճշդիւ հայոց աղջիկ երախտագէտ սիրտը, իրեն բարեգութ լինեալ կալին վրա, ու անոր բարեխնամ և խոհական բարձր պաշտօնատարներուն համար. և շատ իրաւունքով է աս. ինչու որ ամեն օր նորանոր բարեկարգութիւններով հայրաքար հոգ կը տանի Վ. Վ. Եհսփառութիւնը՝ իր հպատակներուն համազօտութեանը ու ապահովութեանը, հետեւելով միշտ Վիլիսանէի ԽՆԿՈՒՄԻ ԵՒ ԵՐԵՄԻԱՅԻ, մարդասէր սկզբունքներուն, որով ամեն մարդ, ինչ աղէկ որ ըլլայ, իր իրաւունքներուն ու յանցանքներուն համեմատ դատաստան կընդունի, թէ աղքատ եղեր և թէ հարուստ: Նոր բարեկարգութեանց (Թանգիմաթը խայրիէյին) պարտաւոր ենք ամեն կերպ առոււտուրին ա-

ման ասոնք. ստիպեցին որ պարկէշտ Միքէլն ալ իրենց հետ մէկ տեղ սեղանի քով նստի ու գինի խմէ, ինչան իրենք թուղթ խաղան ու տեսնան թէ օրո՞ւ կիշայ գինին զրամը վըճարել: Միքէլը ընաւ թուղթ խաղալ չէր գիտէր, ու ասոր համար իր ընկերները ծաղկը կընէին զինքը, նաեւ կը զարմանար թէ Լուսովիկոս ուր սորված է արդեօք, ատեն ատեն կեկար կը կայնէր ու կուգէր օր տուն դառնայ, ինչու որ ժամանակը ուշ էր ու սկսեր էր մալը կոխել, բայց ընկերները թող չէին խտր. վասն զի գինին զրամը Լուսովիկոսը վճարելէն ետքը՝ սկսած էին զրամով թուղթ խաղալ. բաղանալ այնքան հակառակ գնաց իրեն՝ որ մէկէն կորսնցուց ան շաքիթ վաստակածը:

Միքէլին սիրտը կը նեղանար անոր վրա. մէկ կողմէն ալ կը զարմանար թէ ինչպէս իր ծնողացը աղջիկ պիտի ելլայ, ասանց ասանելու անոնց իր աշխատանքին պատգը, որնոր հետեւեալ շաքիթ վան հարկաւոր եղած ապրուստին մէկ մասն էր:

Բայց փոխանակ ամբողջած ու զգացած տեսնալու

զատութիւնը ու մեծապատիւութեանց (ետի վա-
հիտներուն) ավարտելը , որով առհասարակ ամեն
մարդ իր դրամին չափովը ինչ առուտութիւն որ կուգէ
կրնայ ընելու , սահմանված տուրքերը տալէն ետքը :
Հիմա անիրաւ հարուստը երկրագործին վաստա-
կը ձեռքէն չի կրնար առնել ըսնութեամբ : Բարա-
քական կառավարիչները , ժողովրդոց զրկանք ու ա-
նիրաւութիւն չի կրնալու են ընել այսուհետեւ , ու ա-
նոնց վաստակովը իրենք հարուստանալու չի պիտի աշ-
խատին : որովհետեւ ամեն գործակալներուն շնոր բա-
րեկարգութեանց համեմատ , իրենց աստիճանին
չափովը արքայական դանձէն արժանաւոր ամսական
ներ կը տրուին :

Թիպէտեւ կառավարիչներէն ու մուհասարներէն
մէկքանին շատ անգամ անարժան գործքեր կրնն
լինաւորուի մէջ , բայց ժողովրդոց զանգատը Տէ-
րութեան ականջը հասնելուն պէս այնպիսիները
իսկոյն իրենց անօրէնութեանը արժանաւոր պատիժը
կընդունին . անոր համար յոյսերնիս հաստատ է թէ
օրէ օր ասանկ պղծիկ անկարգութիւններն ալ վեր-
նալով , բոլորովին նոր բարեկարգութեանց շնորհ-
ները պիտի վայելենք : որովհետեւ , որին խորհու-
թիւն հայրազգութեան արդարաւոր , բարեխնամ լիշտ
փաշան , և գործադիր Մարտիկ Սեփէի փաշան , և
ուրիշ բարձր գործակալները Տէրութեան անդադար
հոգ կը տանին մարդ սիրտըստ հասարակութեան վի-
ճակը ըստ ամենայն մասին հանգիստ ու բարեբաղ-
ընելու : Սիւնի (Օսմանեան քաղցր ու բարեկարգ
կառավարութեան շնորհքը չէ՞ մի , որ իր բոլոր Տէ-
րութեան մէջ ոչ հարուստը աղքատին պատուոյն
կրնայ դաշել , ու ոչ աղքատը իր մեծին լըբութեամբ
ծանր խօսք մը կրնայ ըսել . անարգանք ու անիրաւ-
ութեամբ ուրիշին անպատուութիւն ընողը , թէ հա-
րուստ և թէ աղքատ , անաչառ արդար դատաստա-
նին առջև կը դատաստարարուի :

Մահաւարժամէն հասարակութիւնը ասպահով
ըլլալու համար քառասունչոյց զգուշութեան (քա-
րանթինայի) հաստատութիւնը՝ ճիշտն երախտա-
գիտութեան արժանի է արդեօք . որով ամեն մարդ
անվտանգ իր բանին գործին հոգ կը տանի ազատ ըլ-
լալով յիշեալ պատուհասէն , որ նոր բարեկար-

գութեանց հաստատութիւնէն առաջ՝ այնքան ցա-
ւալի դիպածներ կը տառաջնուէր ու հասարակութիւ-
նը պարտաւոր , կըլլար ամեն տարի՝ զրէթէ 3—4
ամիս տունը պահելի իր բանը գործը երեսի վրա
ձգելով :

Գիտութիւններուն ու զանազան արհեստներուն
(Օսմանեան Տէրութեան մէջ ծագելիւ ևս , անոր
բարեխնամ կառավարութեան գործը չէ՞ մի , որու
մարդասէր յորդորակները ու քաջալերութեամբ ,
գործատուները հաստատվեցան , ճամարաններ ու
զպարտուներ , ծաղկեցան . ուր տեղ ամեն աղք իր
զաւակներուն արժանաւայել կը թուէին տալով ,
ու զանազան արհեստներ սորվեցնելով , անոնց ա-
պառնի երջանկութեանը հոգ կը տանի ու բարի
քաղաքացիներ կը մտաւարարէ :

Վերջապէս ամեն մարդ պարտաւոր է ինքզինքը
բարեբաղը սեպել , որ ասանկ քաղցր ու բարեկարգ
կառավարութեան տակը գտնուիլէ ուր հանգիստ և
ապահով կեանք կը վարէ , ու իր վիճակի չափին հա-
մեմատ ապրուստը հոգալու ալ բաւական միջոցներ
ու զիւրութիւններ կան . ինչու որ (Օսմանեան քա-
ղաքները օրհնած երկիրներ են , որոնք մեզը ու կաթ-
կը զգնեն . ուստի փութ ասլով Մատուր , աղ-
թող ըլլալ պարտինք միշտ , որին վահալաւութեան
Սուլթան Մուսթաֆա Կալիֆ բարեգութ
ինքնակալին երջանիկ ու երկար կեանքը համար :

Օսմանեան շողենքը խսկիւտար անուն երեկ
կոտորանդեալութեան , եկաւ , որուն մէջն էր Պօլսոյ
քարանթինայի դիւանար բժիշկը Սօփի Սօպերը ու
հետեւ ալ ինք ուրիշ բժիշկներ , որոնք Սօփիայի
ցա պիտի երթան որ ժամտախտէ զգուշութեան
համար՝ հարկաւոր եղած տեղերը հաստատեն հին
ու բոլոր ան կողմերը : Հիշեալ շողենքը երկու
հարիւր հոգին չափ բեռնափէ զօրքերէն հոս բերաւ ,
ու եօթը հազար հոգիի զինուորական հագուստներ
կը տանի Միջագետքի (Օսմանեան նաւատորմիդին
զօրքերուն համար . որոնք ինչպէս և բոլոր նաւերը ,
Մարմարիցա երթալու իրենց քարանթինան ընելու
ու անկէ ետքը կոտորանդեալութիւն պիտի դառնան :

Փոխարէն , ուշտ աղէկ կը բանեցնէր առաժը , թէ իրեն
և թէ իր ծնողացը համար , որոնց հնազանդ էր որդիական
սիրով , ու կը պատէր զանոնք . անդադար շնորհա-
կալ կը լլար իր վարպետին երախտագէտ մօտը . որ միշտ
բարի խրատներ տալով բան սորվեցուցած էր իրեն : Բա-
րեկարգ վարպետ ալ , իր ծերութեան ատենը քիչ մը հան-
գըստութիւն վայելելու համար , նաև աս երիտասարդին
ջանքը ու պարկեշտութիւնը վարձատրելու միտքով , մաս-
նակից ըրաւ զանի իր խանութի շահուն :

Իսկ մը ատեն էր որ Սիւնի տեսած չէր բնա զ՝ ու-
տովիկոսը , ու ամենին չէր գիտէր թէ ինչ հանգիստեալ
անոր : Սիւնի մը մէկէն՝ մէկ տեսաւ զանի , որ վրայի
լաթերը պատուած , ոտները բոլոր , ու չափէ գուրս
վատուած (զապուած) մեռելի կերպարանք մտած , ամբնա-
լով մը կըմտնէր իր խանութին : Բարեկարգ Սիւնի-
ին սիրտը չի իմացաւ երբոր տեսաւ իր հին բարեկար-
ան թշուառ վիճակին մէջ . ուստի վաղեց մէկէն պըլ լու-
ցաւ անոր , ու միտքաւորական խօսքերով ներս առնելէն
ետքը , սկսաւ ցաւակցիլ ու անուշ կերպով մը հարցնել

— Պարտական ենք որ մեր աղէկ բարեկարգնե-
լուն շնորհակալ ըլլանք , այսինքն անոնց որ սրտանց
հոգ կը տանին մեր գրականութիւնը օրէ օր պայծա-
ռացնելու . բայց յատկապէս Վենետիկի սուրբ Վա-
ղար կղզին բնակող աղքատներ ու հայրենասէր Սիւնի-
թարեան կրօնաւորներուն , որոնք իրենց բարեկար-
չատակ հիմնադրէն , Սիւնի Սուրբ Լիւթայէն սկսեալ
մինչև ասօր՝ մասնաւոր ջանք մը ունին մեր աղքին
ուսումնական յառաջադիմութեանը , պէտքէս օգտա-
կալ գիրքեր շարագրելով ու թարգմանելով . յիշուի
մեծ գութութեան ու շնորհակալութեան արժանաւոր
է աս Սիւնի Սուրբ Սիւնի , որ գրեթէ շատ իրեն
պատահին հասնելով աղքիւ լուսաւորութեանը պատ-
ճառ եղաւ :

Եւ քան ճշմարիտ է ըսածնիս , որ աղքիւ մէջ գրու-
նովոց ողջամիտ զիտեակները՝ միտքերան կը վը-
կային աս բանիս համար , ու իրենց երախտագիտու-
թիւնը կը խոստովանին :

Երբեք խոստովանութիւնը՝ որ բաւական ծաղկած է
ասօրվան օրս հայոց աղքին մէջ , միթէ աս գովելի
Սիւնի Սուրբ Սիւնի արդիւնքը չէ՞ մի (թողունք ու-
րիշ զիտութիւններ) . որ ուսումնասէր հայրազ-
նը՝ լեզուաշխարհութեան հետեւեցաւ ու անոնց շնորհ-
քով զիտութիւններէն ու բերականութիւններէն մեծ օգնու-
թիւն մը չի տեսաւ . կամ որ ուսումնական քով չի
գտնուիր արդեօք անոնց պատուական գիրքերէն :
Վերջապէս մեր սուրբ թարգմանիչներէն ետեւ , ա-
սոնք եղան մեծ բարեբար հայկական դպրութեանը .
մեր պատուական լեզուն՝ որ դժբաղդութեամբ բո-
լորովին խանդարած ու զրեթէ մեռած էր , Սիւնի
թարեան Սիւնի Սուրբ Սիւնի հոգ տանելով , վերստին
կենդանացաւ , վերստին ծաղկեցաւ , ու Լաւրոսա-
ցոյց անգամ նախանձելի լեզու մը եղաւ :

Տարագրութեան արհեստը՝ որ իբր 274 տարի է ,
բանի որ մեր աղքին մէջ մտաւ , կը համարձակինք
ըսել թէ միայն Վենետիկի վանքին մէջ շատ առաջ
զնայ , ինչպէս յայտնի կը ցուցնեն յիշեալ վանքին
սրտուական գիրքերուն աղին ու պայծառ տիպը :

Ուստի պատուաւոր ենք , առանց կողմնապահու-
թեան , մեր շնորհակալութիւնը ցուցնել միշտ աս
գովելի Սիւնի Սուրբ Սիւնի , որ անդադար ջանք կը

զանկալ աս բանիս համար , որ խղճալի ծնողացը ցաւ
պիտի ըլլար . նայեցաւ որ կը բարկանայ ու հայհոյանք
ալ կրնէ . հասկըցաւ նաև որ եթէ հոն չի գտնուէր
ինքը՝ անշուշտ կը ծեծկէրէին ալ , մէկգլուկէ վիկ պա-
կաս զօրքերէն ետեւ : Հետոյ ուշ ատեն ամեն մարդ իր
տեղը դարձաւ , բայց գրեթէ ամենին չի խօսելով իրա-
րու հետ : Իսկ զ՝ Սիւնի Սուրբ Սիւնի պատուութիւնը մար-
դու չիմացունելու համար , պարտաւորեցաւ որ ասանկ ուշ
գալուն յանցանքը վերայէն բերելու պատճառ մը գտնայ իր
ծնողաց առջին ու չի բարկացնէ զանոնք : Բայց վերջի
իրիկունը եղաւ որ Վուտովիկոսին հետ տեսնուեցաւ .
ինչու որ քանի մը օրէն ետքը Վուտովիկոս՝ որդմբի
ծնողքը երեսի վրա ձգելով , երբոր կրնար անոնց ծե-
րութեանը օգնութիւն ընել իր աշխատանքով , զընաց
ինքի գլխուն քաղաքին մէկ ուրիշ կողմը ու հոն կը բնա-
կէր , հետո ծնողքէն ու իր բարեկարգէն :

Բանի մը տարի անցաւ , ու Սիւնի Սուրբ Սիւնի
միշտ իր արհեստը սորվելու , անանկ որ շատ սիրելի էր իր
վարպետին : Եւ չէ՛ վարձք մը կառնէր իր աշխատանքը

թէ ինչ պատճառաւ աս յետին թշուառութեան մէջը
ընկած է : Եւ իսկ Վուտովիկոսը , ալ ընդ լեզու , կա-
մընաժող պատմեմ գլխուն եկածը , բայց չեմ կրնար ըսել
քեզի , կուգեմ որ տեղը իմացնեմ թէ ինչու համար
տեսնի խղճութեան մէջ ընկող : Վիտնա որ իմ քաջած-
նեղութիւններու առաջին պատճառը ան խանութը եղաւ
որ տեղ որ զիս աչկերու գրին : Իմ վարպետս՝ որ քանի
տարի է մեռաւ , դրա ինծի ուրիշ ընկերներու քով , որոնց
հետ վարվելով , շուտ մը փոխեցի իմ առջի բարքս ու
բանին ալ պատճառը ան էր որ անոնց ծաղը ըլլալէն աղա-
տիմ : Երբեք ինքզինքնիս կուգայի ու կիմացնէի վար-
պետս ընկերներու վարմանքը . բայց ալ լաւ ծաղը
կը լլայն անոնց , ինչու որ երբոր կը տեսնային որ հոգ չը-
նէր վարպետս չի չեմէր զիտել , աւելի սիրտ կառնէին ու
վրաս կը ծիծաղէին : Ստիպեալ քիչ ևս աւսորվեցող անոնց
միտք թիւնները ու անվայելու խօսքերը . ու անոնց նմա-
նելու ջանք մը կընէի : Ստակով թողով խաղալու միտ-
թիւնս ալ նոյն խանութին մէջ սորվեցայ , որովհետեւ վար-
պետս ալ ստակով թուղթ խաղալու (խուճարպաշու թեան)

նէ Հայոց ազգին պայծառութեանը համար :

Վառանգ տէ՛ Տէպա ըսված դադղարէն օրագրութեանը մէջ՝ 6 ղեկտմբեր 1840 : կը կարգադրվի :

«Պառնշի օրագրութեանց մէկը կըսէ թէ՝ Սուսաստանի ներքին գործոց պաշտօնատարին տրված տեղեկութեանցը մէջ որովհետեւ համարութեան Սուսաց կայսեր խրկից : հետագայ մանրամասն պատմութիւնը կայ :

«Սուսաստանու մէջ գտնված հռոմէական ժողովուրդը՝ 1 ճեմարան մը ունի աստուածաբանութեան . 11 : կրօնականներու զարատուն (ուր տեղ քահանայացիները կը վարժարան) . առաջուց 12 զարատուն էր : բայց ասոնց մէկը՝ առ տարվան ըսկիդները գոցվեցաւ : Սոհրէվի զարատանը հետ միանալով : Սոհրէ Տէրութեան մէջ 112 վանք ունին հռոմէականներ : որոնց 51ը մարտականութեան վանք են : 955 ժողովրդագիտական կամ ծխատէր եկեղեցի : 276 յաւ ուրիշ եկեղեցիներ որոնք օծանդակութիւն (եարտում) կընեն ծխատէր եկեղեցիներուն : 1176 մատուռ : ու ասոնց ամենուն մէջ : 1894 կը բռնաւար կայ զանազան կարգերու : 660 մարտական : ու 1990 տիրացու : Ինչ երկրորդն ու մէջ՝ ուսկից որ աս վանքերուն ու ժամերուն եկամտից մէկ մասը կառնրվի : 103:328 այր մարդ բնակիչ ունի : 99:280 կին մարդ : Իսկից յատ՝ 5,134,542 ռուսկի զրամա գլուխ ունին յիշեալ եկեղեցիները : իրենց եկամուտը՝ 795:288 ռուսկի է : որոնց մէկ մասը բարի գործքերու համար ծախք կընեն :

«Հայոց ազգը՝ 619 եկեղեցի ունի ու 310 մատուռ 1307 քահանայ : 1717 տիրացու . 4 զարատուն կը ղեկավարեն : 32 հասարակ զարատուն ծխատէր քահանայից կառավարութեան տակ : 40 վանք՝ 133 կրօնաւորով ու 34 մարտականով :

«Սուսականները ու նորադանդները՝ 902 եկեղեցի ունին : 484 եկեղեցականով :

«Հրէաները՝ 586 սինագոգ ունին ու 2377 զարատուն : արեւմտեան նահանգները Սուսաստանու : Պէտարապալայի : իսրայիլ ու կապալ լեռան անդի կողմը եղած երկիրներուն մէջ : որոնք 933 խախտի

2097 ծերերու : 798 քանձապետներու կառավարութեանը տակն են :

«Սահմանականաց իւրաքանչեւ 14517 հոգի են : 5896 մզկիթ ունին . ու բազմաթիւ են ան դաւառներուն մէջ՝ ուր տեղի ժողովրդեան մէկ մասը թաթարներն են : Սուրալի կողմերը : Ս օրկա գետին ու կասալից ծովուն եղերքը : Պէտարապալայի ու Սուսալից մէջ Պուր տեղատեղութեան թաթարի խան մը կը նստէր : արեւմտեան կողմը Տէրութեան՝ 13 մզկիթ կայ : մանաւանդ Ս ինչայի ու Սուրտոյի մէջ : ուր որ շատոնցմէ թաթարներու հատուածներ կան :

Խալալիսները՝ երեւմտ շատ աղօթարաններ ունեն : որոնց եկամուտներուն մեծ մասը իրենց քահանաները կը յափառակէին : ասոր համար հետոցի տէ քիչցուցին զանոնք : ու հիմա մինակ 76 աղօթարան ունին :

Գրամով Թուղթ խաղալ (խումար) :

Թուղթ խաղալը՝ չենք կրնար ըսել թէ գէշ բան մըն է ինքիւրմէ : մանաւանդ չափաւորութեամբ ու ճշմանակ քիչմը ատեն անցունելու համար որ ըլլայ : անմեղ դոստանք մըն է . որովհետեւ շատերը սովորութիւն ունին որ Թուղթ կամ ուրիշ խաղմը չըլլալուն պէս՝ կրօնին թափաքանք ընեն ընկերութեան մէջ : ու եղած կամ չեղած բաները : ծուռը շիտակը չի քննելով պատմել : որով մեծ զայլակողութիւն կը պատճառեն եղած տեղերին : Լսանկ մարդկանց խաղալիք տոններին անցունելով շատ աղէկ է : ինչու որ բաւական կը թուի ու ուսումնականութիւն չունենալով՝ չեն կրնար ուրիշ օգտակար բաներով ժամանակին անցունել : Բայց թէ որ չափաւորութիւնը ձեռքէ ձրգին : ու Թուղթի շահուն յուսալով՝ իրենց առեւտուրին ու գործքին հարկաւոր եղած ժամանակն ալ անոր նուիրեն : կամ զիշերը մինչեւ առաւօտ նստելով՝ ցորեկը գործքեր նաւն հոգ չի տանին : անտունը ասկից գէշ մօլութիւն չի կրնար ըլլալ : ուսկից անհամար ու միտքէ չանցած չարիքներ յալ կը յառաջանան : ինչպէս շատ օրինակներ տեսած ենք :

սրտիս մէջ : քան ինչու թիւններուն ու ցաւերուն խիշճը որ ծնողացս տրի : նաեւ բոլոր գործած պակասութիւններուն : ու անհնարին է որ ասոնք մտքէս ելան քանի որ ողջ եմ : Իսրայիլիք չի թողոց որ յալ երկնցքէն խօսքը միտարեց զանի խօսքով և տոտկով : ու ձեռքէն եկած օղնութիւնը ընելով՝ հոգ տարաւ որ վարըր փոխելէն ետքը՝ կարող ըլլայ կորսնցուցած պատիւը (օնօրը) ձեռք բերել : վերստին շնորհակալ ըլլալով Ստուծոյ որ իր պղտիկութեան ատենը աղէկ վարպետ մը շնորհած էր իրեն :

Պատկերահան մը՝ որ այնքան յաջողակ էր : ձեռք իր արհեստը ու սկսաւ բժշկութիւն սորվիլ : երբոր հարցուցին թէ ինչ է աս փոփոխութեան պատճառը՝ ըսաւ : Պատկերահանին սխալները ամեն մարդ կը տեսնայ : հետքէ որ պահվին : բայց բժշկականութեան մէջ ասանկ չէ : բժշկին ըրած սխալմունքները՝ հեւանդին հետ հոգին տակը կը թաղվին :

Վասն զի՝ երբոր մէկուն տիրէ աս գարշիլի մօլութիւնը : այսինքն ստակ շահելու միտքով Թուղթ խաղալը՝ կամ որ և իցէ խաղ : կարծես թէ ինքզինքը կը մոռնայ անանկ մարդը : իր ընտանեացը վրայ ամենակն խնամք չունենար : իր զաւակներուն բարեկրթութեանը բնաւ հոգ չի տանիր : աստուածապաշտութիւնը՝ որ առաջին և զիշաւոր պարտքն է մարդու : միտքէն ալ չանցնիր : մէկ խօսքով՝ տեսակ մը խենթ դարձած : ինքզինքը բոլորովին ընտրելով խաղալ (խումարի) տալով : ուրիշ բան մտածելու ժամանակ չունի :

Կուգէս որ աղէկ մը հասկընաս թէ ինչ գէշ ու դժուարին ախտ մըն է խումարապաշտութիւնը : մտիք մէկ անգամ ան սենակը ուր տեղ նստեր ստակով Թուղթ կը խաղան : Ինչ փշաքաղելու տեսարան մը կը զայր բու առջիկ : կը նայիս որ վաստիկողը՝ առանց խղճմունք ընելու փոյթմը կը ցուցնէ իր ընկերը կը զոտարելու : ու մինչեւ անոր արիւնը ծըծելու : կորսնցնողն ալ զխտովն կատղած ու զը ժոխեղես : ոտքերը գետինը կը գարնէ : կը պօռչու տէ ու սոսկալի հայհոյութիւններ կընէ :

Լհա առանկ նողալի հետեանքներ ունի աս գարշիլի մօլութիւնը : որու դէմ կենալ պէտք է բոլոր ուժով :

Գրամով Թուղթ խաղալու մօլութիւնը՝ երկու իրեք տարի առաջ այնքան տիրէր էր տեղւոյս յունաց ու եւրոպացոց ընկերութեանց մէջ : մանաւանդ յունաց : Բաղինս : որ մէկ զիշերվան մէջ մինչեւ հինգ հազար՝ տասը հազար զուռուշ վնաս ընող կըլլար : ժամանակին ձախորդութիւններն ալ վրա գալով՝ բանի մը սնանկութիւններ (իֆլաղբներ) եղան : որոնց զիշաւոր վնասուց հաշուին մէջ Թուղթին վնասն ալ գրված էր : Ս երջա պէս անանկ երիտասարդներ կուգային Բաղինս : որոնք հազիւ թէ 5 — 6000 զուռուշ վարձք ունէին զրազրութեան կամ ուրիշ պաշտօնով : ու մէկ զիշերվան մէջ 1000 կամ 1500 զուռուշ շահ կամ վնաս կրնէին : Բայց բանիմը խոհեմ մարդիք տեսնալով որ բանը գէշի կերթայ՝ փութացին առաջքը առնելու : ու հիմա կանոն դրուվեցաւ : որ կէս զիշերը անցածին պէս՝ մարդ չի մնայ Բաղինս : նաեւ սահմանված գումարէն աւելի չի կրնայ մէկը Թուղթ խաղալ :

Եւրոպա ալ Թուղթ խաղալու սովորութիւն կայ ու մեծ գումարով ալ կը խաղան : բայց աս բանը Տէրութեանց երեւելի պաշտօնատարներուն պատկերազմական զոլճակալներուն : ու շատ հարուստ եկամուտի (կէլիքի) տէր մարդիքներուն մէջն է : Վաճառականները : միջակ կարգի եղողները ու խանութպանները՝ շատ չափաւորութեամբ կը խաղան ու միայն ժամանակ անցունելու համար : և ոչ թէ շահ ընելու մտք : Թէ որ մէջերին չափէն աւելի ստակով խաղցող ըլլայ : անանկ մարդը իսկոյն իր յարգը (իխտիսարը) կը կորսնցնէ բոլոր վաճառականաց մէջ :

Թէպէտեւ հիմա մեր ազգին մէջը : չափէն աւելի ու միայն շահելու դիտաւորութեամբ Թուղթ խաղցող շատ քիչ կայ : սովորաբար կէս զիշերէն աւելի չեն նրստիր : ու առեւտուրէն ետ մնացող չի կայ Թուղթի պատճառաւ : բայց կաղաչենք եղբայրաւոր որ զգուշանան միշտ : քանզի փորձով կը տեսնանք որ աս գէշ կերբը թէ որ մէկ անգամ

տրված էր զինքը : Զեմ ուղեր քի լի ըսել թէ ինչպէս մէկ գեշութիւնէն մեկուր ինչպիսի քիչ ատենի մէջ : բաւական է որ գիտնաս : թէ իմ վարպետ (ու աս բանը շատ մեծ ցաւ է սրտիս) տեսաւ ինծի վտանգի մէջ ու հոգ չըրաւ որ ազատեմ : երբոր իմ խղճայի ծնողքս իղմէ գանգատ էրնէին անոր : պատասխան կուտար թէ՛ ինծի քաղաքապետութիւն սորվեցունելու համար պառն չէ քոյր : այլ միշակ ծառայութիւն ընել տալու իր խանութի մէջը : Սատի օրէ օր եփեցաւ իմ մօլութիւններս : ու ես ալ շանճրոցած իմ ծնողացս իրաւացի յանդիմանութիւններէն (որոնք մեռած են հիմա : թերեւ չափէ դուրս ցաւելով իմ գարշիլի ընթացքիս վրա) բաժնրկեցայ անոնցմէ : Ս երջապէս : ինքզինքս սրիկայութեան (հոփարտայութեան) տալով՝ արհեստ ալ մոռցայ : մէկ օր մը երբոր ստակով Թուղթ կը խաղայի : կրօնացոյ ընկերիս հետ : ու աղէկ ծեծ մը քաղեցի անոր : նոյն վայրկեանը բոնեցին զիս դատաւորին առջեւ տարին ու իսկոյն վճիռ եղաւ որ իրեք տարի բանտը կենամ : ինչպէտեւ վճարեցի աս պատիժը : բայց ուրիշ պատիժ մըն ալ աւելի խիստ ու շարունակ կը կրեմ միշտ

տիրէ մարդոյս, շատ դժուար է ետ քաշվելը: Թէ շահ բրած ըլլայ և Թէ վնաս, ինչու որ ինչպէս վերը ըսինք, խեղճ միտքը անոր վրա կը ըլլայ, ու իր գործքին հարկաւոր եղած հոգը չի տանելով՝ վերջը անշուշտ գործադրութեան մէջ կ'ընկնայ անակ մարդը:

ԱՂԱՐԱՏԵԼՆԵՐԻՆ

6 Հոնվար:

Բոլոր քաղաքացիները մեծ ուրախութեան մէջ են հաշտութեան լուրերը հաստատուելուն համար, ու կը յուսանք Թէ քիչ օրվան մէջ ամեն կերպ գործերը բարեկարգութեան տակ մոնսյով՝ քաղաքիս հանգստութիւնը կը հաստատուի, ու առուտուր նիս ալ օրէ օր առաջ կ'ըլլայ: Երբէն հարկաւոր եղած պատրաստութիւնները (սմանեան նուաորը միդին ճանապարհորդութեանը համար, արտործօք առաջ կ'ըլլան, ու խալիսիմ փաշային ալ Թէ ծովային և Թէ ցամաքային ճանապարհաւ յատուկ պաշտօնատարներ խրկուլեցան որ, օր առաջ Եսոս ընտանը պարսկով Լազիստոս քաշվի իր բոլոր զօրքերովը: Երբին Բարձրութիւն Սէհմետ Լի փաշան շատ յարգանք ու մեծարանք ընդունեց Բարձրագոյն Գրանշիրկաճ պաշտօնատարները, որոնք ծանուցին, Երբին Վահագնութեան բարեգութ արքային կողմանէ, Թէ Լազիստոսի կառավարութեան ժառանգութիւնը որդոց որդի, տրուած է իրեն:

— Սէհմետ Լի փաշան յատուկ հաստատութիւններ տրուաւ ինտիմանու անգղիացեաց Թազաւորական ընկերութեանը փոխանորդներուն, Թէ այսուհետեւ մասնաւոր զօրքեր պիտի որոշէ, որ Սոսէզի ու Լազիստոսի ճանապարհաւ ինտիման եկած Թուրքերուն ու ճանապարհորդներուն ամենին վրէնսա չըլլայ ու ասրահովութեամբ երթնելու թիւն ըլլայ: որովհետեւ անցեալները ինտու ճանապարհորդները մեծ վնաս կրէր էին Վիտէզի արտաներէն, որոնք պատերազմի պարագաներէն ժամանակ գտնալով, սկսած են ան կողմերը մեծ գողութիւններ ու շարագործութիւններ ընել:

ԳԼԳԳԻՆ

26 Կեկտեմբեր:

Գերմանիա եղած տէրութիւնները տեղեկանալ ուղերով Գաղղիայի պատերազմական պատրաստութեան պատճառը, յատուկ թղթեր ալ գրած էին. բայց Ս. Կիզմէ հետագայ պատասխանը տրուաւ անոնց, ուսկից անշուշտ գոհ (խօշնուդ) պիտի ըլլան յիշեալ տէրութիւնները:

«Սերիշ երկիրներու մէջ Թէ որ կուզեն, կրնան պատերազմի պատրաստութիւններ ընել. Գաղղիացեաց տէրութիւնը ամենին կասկած չընէր աս բանին, ու խաղաղութեան վրա հաստատ է:

«Թէ որ պատերազմ ընելու գիտաւորութիւն ունենային, չէ Թէ հինգ հարկէր հազար հոգի, այլ եօթը հարկէր հազար ալ կրնային զինուորել:

«Գաղղիայի տէրութիւնը՝ ամենին չարակամութիւն չունի ուրիշ տէրութեան համար. բայց ներ-

կայ պարագաներուն մէջ իր պարտքն է որ անհոգ չի կենայ, երբոր Լաւրոսայի մէկ կողմը Թնդանթ կը նետուի:

«Իր շարժումքովը բնաւ Թնդանթիւն չի ցուցնէր. Լաւրոսայի մէջ կատարեալ խաղաղութիւն մը եղածին պէս, մեր զօրքերն ալ իրենց առջի Թիւր ինքնան:

ԶԱՆԹԻՆ

7 Հոնվար:

Քանի մը ամիս է որ ատեն ատեն սաստիկ շարժ կը ըլլայ աս կղզիին մէջ, ու մեծամեծ վնասներ կը պատճառէ: Սօտիւս անան՝ սոսկալի ցնցումներ զգացինք որ բոլոր ժողովուրդը սրտադողի մէջ ընկաւ. մէկ տատիկ անձրև մըն ալ սկսաւ աս շարժերէն ետքը ու շարունակ 36 ժամ քշեց: Սոստի Թէ շարժը և Թէ աս անձրևը, շատ տուններ կործանեցին, շատ մարդիքներու վնաս տրուին: Վերջապէս խղճալի վիճակի մը մէջ է աս կղզին:

ԶԱՄԻՌՆԻՆ

17 Հոնվար:

Լնջած շաքաթ հոնաց ու շայոց տոներուն պատճառով առուտուր նիս մեծ անշարժութեան մէջ էր, ու ապրանք գիններուն ալ երևելի փոփոխութիւն մը չըլլալուն մեր ետքի Թիւնի մէջը լիզմիւրու առուտուրին համար յիշատակութիւն ընելու արժան չի համարեցանք: Բայց աս շաքաթ գործառնութիւնները սկսան քիչ մը շարժիլ ու կը յուսանք Թէ օրէ օր առուտուրները ըստ ամենայն մասին պիտի յաջողութիւն գտնան:

Բամսլակ: Լաւրոսայի եկած լաւ լուրերուն վրա սկսան քիչ մը շարժիլ. բայց գինները գրեթէ մի և նոյն են:

Սօսլուճա	230-235
Քրքաղաճ	220-225
Խոստաղա	225
Ֆասոն	218-220

Լաֆիոն: Միշտ կուգ զի ու խիստ քիչ ապրանք մնաց: Լս օրվան գինները 88-90 դուռուշ են չէքին. բայց երևումըր ալ աւելի պիտի բարձրանայ: Կոստանդնուպոլսէն կը գրեն Թէ շատ աֆիոն ծախվերէ, մինչև 92 դուռուշ չէքին պատրաստ դրամով: Տէրութիւնը 100 դուռուշէն պակաս չի վաճառեր կրսն հիմա. ու չը հաստատէ Թէ քիչ մը ապրանք աս գինով վաճառելէն ետքը 110 դուռուշ պիտի ուղէ:

Լափախ: Հատ ապրանք չի կայ ու գնոյ առնող պակաս չէ:

Լաւաջին տեսակը	290-300
Երկրորդը	200
Սնը	205

Թիֆթիք: Լնջարժութեան մէջ է, որովհետեւ Գաղղիա սկսեալն նորէն մետաքսէ շափղալ չենել. Թէ որ աս նոր սովորութիւնը (մօտան) հաստատուի, Թիֆթիքի գինները ալ աւելի կ'ընեն: Հիմակու գինները ասոնք են.

Ինկիլիզու տեսակը	36-37
Հոլանտայինը	20-22

Մետաքս: Հատ ապրանք չի կայ ու եղածն ալ հարուստ վաճառականներուն ձեռքն է. Թէ որ Լաւրոսայէն քիչ մը լաւ լաւ գնոյ գինները կը բարձրանան անպատճառ: Լս օրվան արժողութիւնը հետեւեալն է:

Պուռսայի ապրանքը	Լ. Խ. 270-275 լիֆթին
Լս	Լ. Խ. 285-290
Սէշուտը	Լ. Խ. 310-315
Լս	Լ. Խ. 330-335
Հատ լաւ տեսակը	365-370

Քիւրք ալոյս: Լաւ ապրանք քիչ կայ, ու Լաւրոսայի լուրերուն վրա գնոյ առնող պակաս չէ. հիմակու գինները 225-235 դուռուշ են ըստ տեսակին. կը հաստատեն Թէ Պախրու շատ լաւ ապրանքը մինչև 240 դուռուշ ծախվերէ խանթարը:

ԶԱՆԵԶԵՆ ՍՏԱՆԵՐ

Տիրէքի ըրեալ (պէշիկով)	24 1/2
Չիէքի	23 1/2
Հինգ ֆաւանց	21 3/4
Հինգ տրախմի	19 3/4
Սոսկիքի ըրեալ	17 3/4
Հին քսաննոց	23 1/2
Երբ քսաննոց	20 3/4
Եալուրդ	51
Սաճառ	50
Բուսիէ	9 3/4
Սահմուտիէ	74 1/2
Սըսըր	25 1/2
Ստամբուլ	28 1/2
Բուշուտ	29 1/2
Լիւրա	103

Լս ստանկերուն քիչ օրվան մէջ այսքան բարձրանալուն պատճառը աս է, որ Երբ քսաննոցիցէն 3-4 միլիոնի չափ փոխանակադրութիւններ եկան, որոնք հոս ծախվելով անոնց արժողութեամբ յիշեալ տեսակներէն պիտի աւելնի ու Երբ քսաննոցի խրկուլի. ուր տեղ փաշան 50 հազար խանթարի չափ բամսլակ ծախու հանած է ու գինը 13 տիրէկ ըրեալ որոշած է կրսն:

ԱՐԴԱՂՈՅՈՒՄ ԱՐԱՐԱՏԵԼՆԵՐ

աս Օրագիրը

շարունակ անգամ մը կը տրուի:

Տարեկան ստորագրութեան գները 120 դռն է. կանխիկ (փէշին), ո՛վ որ կուզէ կրնայ ստորագրիլ:

Իզմիր՝ օրագրութեան տպարանը:

Լատիէի՝ Բիշիկի Պ. Սարգիս Կարապետովին տունը:

Պոլսո՝ Վեդի խանը Իզմիրցի Սաւախեան Գալիթ Լալային գրատունը:

Երբ քսաննոցի Լաւրոսայէն Կարապետ Լալային մատուցան:

Թիֆլիս՝ Լաւրոսայի Գրիգոր Լալային գրատունը:

Պուրսո՝ Բաղադեան Գրիգոր Լալային մաղաղան:

Լաւրոսայէն Կարապետ Լալային վաճառատունը:

Լաւրոսայէն Կարապետ Լալային մաղաղան:

Լաւրոսայէն Կարապետ Լալային մաղաղան:

Լաւրոսայէն Կարապետ Լալային մաղաղան: